



جمهوری اسلامی ایران

وزارت جهاد کشاورزی

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور



برنامه راهبردی و برنامه اقدام ملی مدیریت پایدار بومسازگان جنگلی زاگرس با تأکید بر بحران زوال

تألیف

مهدی پورهاشمی

با همکاری:

علی اصغر معصومی، محمدرضا مروی مهاجر، خسرو ثاقب طالبی، فرهنگ قصریانی، حسن جهانبازی
گوجانی، جعفر حسین زاده، سید کاظم بردبار، ابراهیم عزیزخانی، یحیی خداکرمی، مرتضی ابراهیمی
رستاقی، کامران پورمقدم، ابراهیم خانجانهزاده، مجید توکلی، پژمان پرهیزکار، محمدباقر رضایی

کمیته مشورتی تدوین راهبردها برای محیط‌های طبیعی کشور
گروه راهبردی مدیریت پایدار بومسازگان جنگلی زاگرس
آذر ۱۳۹۶

پیش‌گفتار

این نوشتار که در مهرماه ۱۳۹۳ تهیه شد، به ارائه برنامه راهبردی "مدیریت پایدار بوم‌سازگان جنگلی زاگرس" به‌منظور مدیریت بحران زوال بوم‌سازگان جنگلی زاگرس می‌پردازد. این برنامه حاصل خرد جمعی گزیده‌ای از صاحب‌نظران و متخصصان بوم‌سازگان جنگلی زاگرس در بخش‌های سه‌گانه اجرا، آموزش و پژوهش بوده و شامل مجموعه فعالیت‌های اجرایی، آموزشی و پژوهشی است که برای مدیریت بحران زوال بوم‌سازگان جنگلی زاگرس الزامی است.

پس از تدوین برنامه راهبردی فوق، مقرر شد برنامه اقدام "مدیریت پایدار بوم‌سازگان جنگلی زاگرس" نیز تهیه شود. در تدوین برنامه اقدام، برنامه راهبردی مدیریت پایدار بوم‌سازگان جنگلی زاگرس به‌عنوان محور عمل در نظر گرفته شد و اسناد و برنامه‌های دستگاه‌های ذیربط شامل سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور، سازمان حفاظت محیط زیست، سازمان امور عشایر ایران، معاونت‌های ترویج، امور تولیدات دامی و زراعی وزارت جهاد کشاورزی، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، وزارت نفت و مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور مورد استفاده قرار گرفت.

در زیر به تشریح مفاد برنامه راهبردی و برنامه اقدام "مدیریت پایدار بوم‌سازگان جنگلی زاگرس" با محوریت بحران زوال پرداخته خواهد شد.

- برنامه راهبردی مدیریت پایدار بوم‌سازگان جنگلی زاگرس



به منظور برنامه ریزی بهتر و تسهیل در روند اجرایی فعالیت‌ها، این برنامه در قالب چهار گروه برنامه کلی طبقه بندی شد و کلیه فعالیت‌های پیشنهادی در این چهار گروه برنامه چینش شدند. گروه برنامه‌های مورد اشاره عبارتند از:

(۱) گروه برنامه‌های سازمانی و فراسازمانی

(۲) گروه برنامه‌های حفاظتی، احیایی و پایشی

(۳) گروه برنامه‌های محیط زیستی

(۴) گروه برنامه‌های اجتماعی، آموزشی و ترویجی

جزئیات گروه برنامه‌ها به تفکیک در زیر ارائه شده است:

- گروه برنامه‌های سازمانی و فراسازمانی

برنامه‌های پیشنهادی این گروه عبارتند از:

۱- ارتقای شورایعالی محیط زیست به شورایعالی محیط زیست و منابع طبیعی

با توجه به اهمیت بحران زوال بوم‌سازگان جنگلی زاگرس پیشنهاد می‌شود استانداران حوزه رویشی زاگرس در جلسات این شورا دعوت شوند.

۲- تشکیل کمیته‌های مختلف ملی و استانی

کمیته‌ها، ترکیب اعضاء و وظایف آنها به شرح زیر می‌باشد:

۱-۲ کمیته ملی مدیریت پایدار بوم‌سازگان جنگلی زاگرس

وظیفه این کمیته، سیاست گذاری در سطح ملی و برنامه ریزی کلیه فعالیت‌های لازم الاجرا در مورد مدیریت پایدار بوم‌سازگان جنگلی زاگرس است. اعضاء این کمیته عبارتند از:

- معاون وزیر و رئیس سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور (رئیس کمیته)





- رئیس مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور (دبیر کمیته)
- رئیس شورای عالی جنگل، مرتع و آبخیزداری سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور
(عضو کمیته)

- معاون محیط طبیعی سازمان حفاظت محیط زیست (عضو کمیته)
- رئیس سازمان مدیریت بحران کشور یا نماینده تام‌الاختیار ایشان (عضو کمیته)
- رئیس سازمان امور عشایر ایران یا نماینده تام‌الاختیار ایشان (عضو کمیته)
- نماینده دانشگاه‌ها (عضو کمیته)

- رئیس یا نماینده گروه راهبردی مدیریت پایدار بوم‌سازگان جنگلی زاگرس
۲-۲- تشکیل گروه راهبردی مدیریت پایدار بوم‌سازگان جنگلی زاگرس

این گروه متشکل از نمایندگان بخش‌های سه‌گانه اجرا، آموزش و پژوهش است و به‌عنوان بازوی فنی و مشورتی کمیته ملی مدیریت پایدار بوم‌سازگان جنگلی زاگرس محسوب می‌شود. وظیفه اصلی این گروه، تصمیم‌سازی، طراحی و تدوین برنامه‌ها و شیوه‌نامه‌های لازم‌الاجرا در مورد بحران زوال بوم‌سازگان جنگلی زاگرس است. ترکیب اعضای این گروه عبارتست از:

- سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور (۳ عضو)
- ادارات کل منابع طبیعی استان‌های زاگرسی (۳ عضو)
- سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی (یک عضو)
- مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور (۳ عضو)
- مراکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان‌های زاگرسی (۳ عضو)
- سازمان حفاظت محیط زیست (یک عضو)

- دفتر امور تولیدی معاونت برنامه‌ریزی و راهبردی ریاست جمهوری (یک عضو)
- معاونت تولیدات امور دامی وزارت جهاد کشاورزی (یک عضو)
- معاونت تولیدات امور زراعی وزارت جهاد کشاورزی (یک عضو)
- موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی (یک عضو)
- سازمان امور عشایر ایران (یک عضو)
- وزارت نفت (یک عضو)
- دانشگاه‌ها (دو عضو)

۲-۳- تشکیل کمیته راهبری استانی مدیریت پایدار بوم‌سازگان جنگلی زاگرس

وظیفه این کمیته، سیاست‌گذاری در سطح استان و برنامه‌ریزی اجرایی کلیه فعالیت‌های پیشنهادی در مورد بحران زوال بوم‌سازگان جنگلی زاگرس در استان است. اعضای این کمیته عبارتند از:

- استاندار (رئیس کمیته)
- رئیس سازمان جهاد کشاورزی (دبیر کمیته)
- مدیرکل منابع طبیعی و آبخیزداری (عضو کمیته)
- رئیس مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی (عضو کمیته)
- مدیرکل محیط زیست (عضو کمیته)
- مدیرکل امور عشایر (عضو کمیته)

حسب لزوم، نماینده سایر دستگاه‌های ذیربط استانی نیز به اعضای کمیته افزوده خواهند شد.

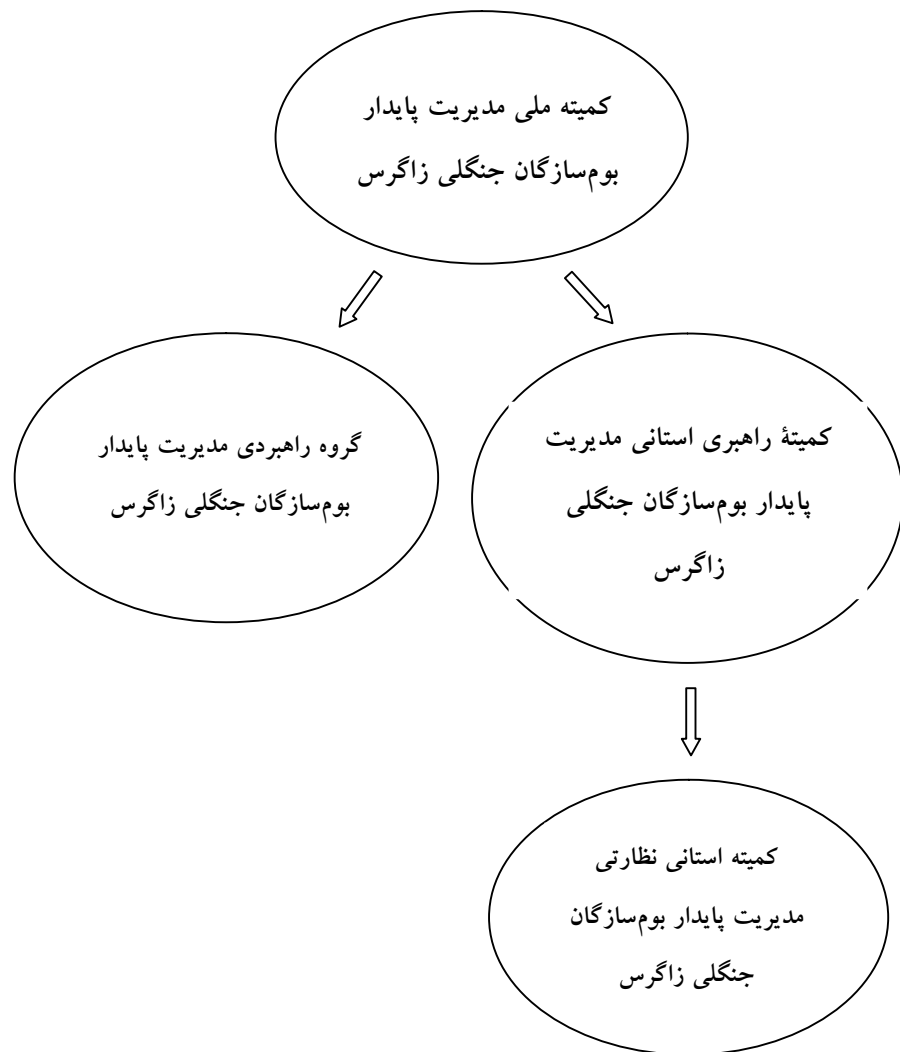


۲-۴- تشکیل کمیته استانی نظارتی مدیریت پایدار بوم‌سازگان جنگلی زاگرس

وظیفه این کمیته نظارت بر اجرای مصوبات کمیته راهبری استانی احیاء بوم‌سازگان جنگلی زاگرس می‌باشد و اعضاء آن عبارتند از:

- معاون فنی اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری (رئیس کمیته)
 - رئیس بخش تحقیقات منابع طبیعی مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی (عضو کمیته)
 - معاون محیط طبیعی اداره کل محیط زیست (دبیر کمیته)
 - یک نفر از اعضای هیئت علمی دانشکده منابع طبیعی (عضو کمیته)
 - نماینده ستاد بحران استانداری (عضو کمیته)
 - نماینده سازمان جهاد کشاورزی (عضو کمیته)
 - نماینده سازمان‌های مردم‌نهاد
- نحوه ارتباط کمیته‌های پیشنهادی در شکل ۱ ارائه شده است.





شکل ۱- نمودار تشکیلاتی کمیته‌های مرتبط با بحران زوال جنگل‌های زاگرس

۳- تشکیل کارگروه‌های تخصصی

کارگروه‌های تخصصی در مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور تشکیل شده و در ترکیب اعضای آنها حداقل یک نماینده از هر یک از بخش‌های آموزش، پژوهش و اجرا حضور خواهند داشت. بنابر تشخیص گروه راهبردی مدیریت پایدار بوم‌سازگان جنگلی زاگرس و متناسب با نیازهای کارگروه‌های تخصصی، امکان افزایش تعداد اعضا وجود خواهد داشت.



وظایف اصلی کارگروه‌ها، تدوین شیوه‌نامه‌های فنی- اجرایی برای موضوعات مختلف مرتبط با بحران زوال بوم‌سازگان جنگلی زاگرس می‌باشد. تعداد کارگروه‌ها بر حسب نیازهای روز و شرایط زمانی تعریف خواهند شد. در حال حاضر کارگروه‌های پیشنهادی عبارتند از:

۳-۱- کارگروه جنگل‌شناسی و بوم‌شناسی

وظایف این کارگروه عبارتست از:

- تدوین شیوه‌نامه برش‌های بهداشتی و اصلاحی

- تدوین شیوه‌نامه عملیات پرورشی در توده‌های جنگلی شاخه‌زاد بلوط

- تدوین شیوه‌نامه طبقه‌بندی درختان و توده‌های آلوده

- تدوین شیوه‌نامه عملیات احیایی و توسعه

- تدوین شیوه‌نامه شناسایی پایه‌های برتر و مقاوم

۳-۲- کارگروه جنگل‌داری و مدیریت جنگل

وظایف این کارگروه عبارتست از:

- تدوین شیوه‌نامه مدیریت بهره‌برداری و حفاظت از جنگل‌های زاگرس

- تدوین شیوه‌نامه پهنه‌بندی مناطق آلوده با استفاده از ابزارهای و تکنیک‌های موجود

(آماربرداری، عکس‌های هوایی و فنون سنجش از دور)

- تدوین برنامه اقدام ملی جنگل برای منطقه رویشی زاگرس

۳-۳- کارگروه جنگل‌کاری و زراعت چوب

وظایف این کارگروه عبارتست از:

- تدوین شیوه‌نامه جنگل‌کاری



- تدوین شیوه‌نامه زراعت چوب

۳-۴- کارگروه حمایت و حفاظت جنگل

وظایف این کارگروه عبارتست از:

- تدوین شیوه‌نامه بررسی آفات و بیماری‌ها

- تدوین شیوه‌نامه پایش و ثبت تغییرات جمعیت آفات و بیماری‌ها

- تدوین شیوه‌نامه مدیریت کنترل آفات و بیماری‌های کلیدی

۳-۵- کارگروه اجتماعی و اقتصادی

وظایف این کارگروه عبارتست از:

- تدوین شیوه‌نامه معیشت جایگزین برای جنگل‌نشینان زاگرس در راستای توانمندسازی جوامع

محلی

۳-۶- کارگروه محیط زیست

وظایف این کارگروه عبارتست از:

- تدوین شیوه‌نامه حفاظت و توسعه حیات وحش زاگرس

۴- ارتقای ساختار تشکیلاتی سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور با در نظر گرفتن ماهیت

فرابخشی منابع طبیعی تجدیدشونده و اختیارات و وظایف سازمان مذکور

۵- پرهیز از فعالیت‌های بخشی و انتزاعی بخش اجرا در قالب طرح‌ها و برنامه‌های موردی نظیر

گیاهان دارویی و تجمیع برنامه‌ها در قالب طرحی واحد با هدف مدیریت بوم‌سازگان جنگلی

۶- ثبت ملی و بین‌المللی جنگل‌های زاگرس به‌عنوان میراث طبیعی و رعایت اصول مربوط به

آن

۷- برنامه‌ریزی در بخش آموزش برای تدریس دروس مرتبط با جنگل‌های زاگرس

۸- اولویت اجرای طرح‌های پژوهشی مرتبط با بحران زوال بوم‌سازگان جنگلی زاگرس

ب) گروه برنامه‌های حفاظتی، احیایی و پایشی

در این بخش، برنامه‌های زیر قرار می‌گیرند:

۱- ممانعت یا محدود کردن هر نوع بهره‌برداری و دخالت عرفی در بوم‌سازگان مناطق آلوده

۲- بررسی توان تولید بذر گونه‌های غالب جنگل‌های زاگرس

۳- ایجاد و مدیریت قطعات ثابت آماربرداری به منظور پایش روند تغییرات زوال جنگل‌های

زاگرس

۴- طراحی سامانه ملی و استانی پایش عامل‌های مؤثر در بروز پدیده زوال و روند تغییرات آن

۵- ایجاد شبکه پایش و ثبت اطلاعات آفات و بیماری‌ها در جنگل‌های زاگرس

۶- بررسی نقش عامل‌های کلیدی و تأثیرگذار (حیاتی و غیرحیاتی) بر زوال بوم‌سازگان جنگلی

زاگرس

۷- عدم صدور پروانه چرای دام جدید در جنگل‌های زاگرس و لغو پروانه‌های موجود

۸- ساماندهی و تعدیل دام ساکن در جنگل‌های زاگرس به منظور خروج کامل دام در درازمدت

۹- غنی‌سازی توده با گونه‌های چندمنظوره و ممنوعیت زراعت زیرآشکوب توده‌های جنگلی

۱۰- گزینش مناطق مناسب به‌عنوان ذخیره گاه جنگلی در رویشگاه‌های نمونه زاگرس هر استان

با حداکثر مساحت ممکن

۱۱- تمرکز فعالیت‌های آبخیزداری و مدیریت آب‌های سطحی در مناطق آسیب‌دیده

۱۲- تأمین سوخت فسیلی جنگل‌نشینان زاگرس و جایگزینی تدریجی آن با انرژی‌های پاک



۱۳- تعیین حدود اراضی جنگلی در منطقه رویشی زاگرس با پشتوانه قانونی

۱۴- قرق‌های مقطعی مناطق بحرانی و آسیب‌دیده

۱۵- تقویت، تجهیز و توسعه مراکز، ایستگاه‌ها و سایت‌های پژوهشی در منطقه زاگرس

۱۶- تأمین منابع مالی برای فعالیت‌های حفاظت، احیاء و توسعه جنگل در مناطق تخریب‌شده

ج) گروه برنامه‌های زیست‌محیطی

برنامه‌های پیشنهادی این گروه عبارتند از:

۱- تأکید بر اجرای طرح‌های کلان توسعه منطقه‌ای سازگار با محیط زیست

۲- الزام ارزیابی محیط زیستی برنامه‌ها و پروژه‌های توسعه‌ای در هر سطح و اندازه در منطقه

رویشی زاگرس

۳- ارزش‌گذاری اقتصادی کارکردهای محیط زیستی زیست‌بوم زاگرس

۴- ممنوعیت دفن زباله در جنگل

۵- حفظ، احیاء و توسعه تنوع زیستی زاگرس

د) گروه برنامه‌های اجتماعی، آموزشی و ترویجی

برنامه‌های زیر در این گروه قرار می‌گیرند:

۱- کاهش و تغییر وابستگی جوامع محلی به جنگل با اجرای فعالیت‌های سازگار با طبیعت مانند

طبیعت‌گردی، زنبورداری و کشت گیاهان دارویی و محصولات فرعی

۲- اطلاع‌رسانی در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی و جلب مشارکت‌های مردمی و سازمان‌های

غیردولتی (سمن‌ها) در راستای برنامه‌های پیشنهادی



۳- برگزاری کارگاه‌های آموزشی با موضوع زوال بوم‌سازگان جنگلی زاگرس به منظور ارائه

جدیدترین دستاوردها و بحث و تبادل نظر در این خصوص در سطوح منطقه‌ای و ملی

۴- استفاده از ظرفیت رسانه‌های عمومی کشور نظیر صدا و سیما، روزنامه‌ها و تریبون‌های

عمومی به منظور فرهنگ‌سازی در زمینه آشنایی، حفاظت و احیای زیست‌بوم‌های طبیعی کشور

- برنامه اقدام مدیریت پایدار بوم‌سازگان جنگلی زاگرس

برنامه اقدام در قالب ۷ برنامه کلی به شرح زیر می‌باشد:

(۱) برنامه اقدام مدیریت جنگل

- شناسایی و پهنه‌بندی مناطق آلوده

- قرق و اجرای عملیات بهداشتی و پرورشی

- بذرکاری با گونه‌های بومی و در صورت لزوم گونه‌های پیشاهنگ و پرستار

- نهال کاری با گونه‌های بومی مقاوم به خشکی و کم‌نیاز با رعایت اصلاح ترکیب جنگل در

آینده

- تسهیل تجدید حیات طبیعی گونه‌ها (زادآوری طبیعی جنگل)

- جمع‌آوری بذر گونه‌های بومی و تجهیز و به‌سازی نهالستان‌های استان‌های زاگرسی

- ممانعت از برداشت محصولات فرعی جنگل در بوم‌سازگان مناطق آلوده

- انجام عملیات آبخیزداری نظیر مدیریت هرزآب و ذخیره نزولات

(۲) برنامه اقدام امور تولیدات دامی

- ممانعت یا محدود کردن چرای دام در بوم‌سازگان مناطق آلوده

- عدم صدور پروانه چرای دام جدید در جنگل‌های زاگرس و لغو پروانه‌های موجود



- ساماندهی و تعدیل دام ساکن در جنگل‌های زاگرس به منظور خروج کامل دام در درازمدت

- ساماندهی و نظام‌مندی دام عشایر کوچ‌نشین در راستای پرواربندی نیمه‌صنعتی

۳) برنامه اقدام امور تولیدات زراعی

- کاهش سطح زیرکشت دیم گندم در کل زاگرس با اولویت زراعت زیراشکوب

- ممنوعیت کشت دیم گندم در اراضی با شیب بیشتر از ۱۰ درصد

- جایگزینی کشت دیم گندم با کاشت گیاهان دارویی چندساله با اولویت گونه‌های بومی و

سازگار با منطقه

- ممانعت از کشت گونه‌های اصلاح شده و جدید که نیاز آبی زیادی دارند و احتمال آسیب

رساندن به اقلیم منطقه را دارند.

۴) برنامه اقدام انرژی

- تأمین سوخت فسیلی مورد نیاز جنگل‌نشینان زاگرس

- جایگزینی تدریجی سوخت فسیلی با انرژی‌های پاک

۵) برنامه اقدام ترویج و مشارکت مردمی

- تشکیل‌سازی جوامع محلی (ترجیحاً در قالب محدوده‌های عرفی)، تشکیل صندوق‌های خرد

اعتباری و کارگاه‌های ظرفیت‌سازی و الگوهای نمونه موفق

- توانمندسازی جوامع محلی در راستای کاهش فشار بهره‌برداری از جنگل‌های زاگرس

- استفاده از توان تولیدی اکوسیستم سازگار با پایداری جنگل (توسعه صنایع دستی، مهار و

کنترل آب‌های فصلی، زراعت چوب، پرورش زنبور عسل، پرورش قارچ، توسعه گردشگری

سبز و غیره)



- اطلاع‌رسانی در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی و جلب مشارکت‌های مردمی و سازمان‌های

غیردولتی (سمن‌ها) در راستای برنامه‌های پیشنهادی

- برگزاری کارگاه‌های آموزشی با موضوع زوال بوم‌سازگان جنگلی زاگرس به‌منظور ارائه

جدیدترین دستاوردها و بحث و تبادل نظر در این خصوص در سطوح منطقه‌ای و ملی

- استفاده از ظرفیت رسانه‌های عمومی کشور نظیر صدا و سیما، روزنامه‌ها و تریبون‌های عمومی

به‌منظور فرهنگ‌سازی در زمینه آشنایی، حفاظت و احیای زیست‌بوم‌های طبیعی کشور

۶) برنامه اقدام ارزیابی، پایش و نظارت

- ایجاد و مدیریت قطعات ثابت آماربرداری به‌منظور پایش روند تغییرات زوال جنگل‌های

زاگرس

- طراحی سامانه ملی و استانی پایش عامل‌های مؤثر در بروز پدیده زوال و روند تغییرات آن

- ایجاد شبکه پایش و ثبت اطلاعات آفات و بیماری‌ها در جنگل‌های زاگرس

- ایجاد شبکه پایش و ثبت اطلاعات گیاهان گل‌دار و بی‌گل در جنگل‌های زاگرس

۷) برنامه اقدام محیط زیست

- تعیین محدوده‌هایی از توده‌های جنگلی بلوط به‌عنوان قطعات شاهد در مناطق حفاظت‌شده

سازمان حفاظت محیط زیست در هر یک از استان‌های زاگرسی

- تأکید بر اجرای طرح‌های کلان توسعه منطقه‌ای سازگار با محیط زیست

- الزام ارزیابی زیست‌محیطی برنامه‌ها و پروژه‌های توسعه‌ای در هر سطح و اندازه در منطقه

رویشی زاگرس

- ارزش‌گذاری اقتصادی کارکردهای محیط زیستی زیست‌بوم زاگرس



- ساماندهی و بازیافت پسماندها با استفاده از فناوری‌های نوین به منظور جلوگیری از دفن زباله

در جنگل

